

КОСМИЧКИ ФЕНОМЕНИ У ФИЛМОВИМА КАТАСТРОФЕ

МИРЈАНА УЗЕЛАЦ

Филозофски факултет, Чика Љубина 18-20, 11000 Београд

Резиме: Рад се бави анализом свемира и космичких феномена у филмовима катастрофе. Филмови катастрофе познат су жанр који је своју нову популарност доживео 90-тих година XX века. Рад испитује начине на које се астрономски феномени користе у овој врсти филмова насталих у последње две деценије. Као најчешће претње из космоса, у филмовима катастрофе појављују се комете, астероиди, неуобичајена активност Сунца, али и ванземаљци. Кроз анализу пет примера, биће размотрен начин на који се представљају свемир и његови феномени у овом жанру филмова.

1. УВОД: ФИЛМОВИ КАТАСТРОФЕ

Овај рад има за циљ испитивање начина на који се космички и астрономски феномени користе у филмовима катастрофе. На који начин се представља свемир и природне појаве које постоје у космосу? Како се у филмовима катастрофе представља наука и која је улога космичких феномена у датим филмовима?

Одговор на ова питања биће дат кроз анализу пет филмова катастрофе који за окосницу радње имају неки космички феномен као узрок. Одабрани филмови снимљени су у последње две деценије, будући да је циљ било сагледавање савременог начина на који се ови феномени третирају у филмовима. Стога је било важно проучити филмове овог жанра насталог у датом периоду. Циљ није била детаљна анализа сваког од постојећих филмова - нити је то на овом месту било могуће - већ сагледавање начина на који се свемир и космички феномени третирају у овој врсти филмова.

Филмови катастрофе представљају посебан жанр, у коме се радња одвија око неког деструктивног догађаја који угрожава протагонисте или шири круг људи, па и читав свет. Жанр је први пут популаризован током 70-тих година XX века, да би своју нову популарност доживео развојем компјутерских специјалних ефеката током 90-тих (Keane, 2006, стр.1-2).

Поменути жанр понекад је тешко прецизно дефинисати, управо због великог броја катастрофалних догађаја који могу да чине окосницу филма. Катастрофа око које се базира радња може бити нека елементарна непогода (земљотрес, поплава, цунами), глобална катастрофа (удар комете, гашење Сунца), или може бити узрокована другим факторима, па и људском грешком (потонуће брода, пад авиона). Ови филмови гледаоце постављају у ситуацију коју је немогуће контролисати: нешто ужасно се дешава или прети да се догоди, а није га могуће контролисати (Redfern, 2009).

Филмови катастрофе обично прате устаљену формулу. Радњу филма покреће нека врста природне или вештачке катастрофе (поплава, земљотрес, удар комете, потонуће брода). Филм потом прати напоре главних јунака (које најчешће глуме позната холивудска имена) да спрече катастрофу или да је избегну (Altman, 2007).

Ови филмови могу да прате неку локализовану катастрофу, као што је потонуће брода (филмови о Титанику, на пример), или вулканска ерупција која прети одређеном подручју. С друге стране, филмови катастрофе често се баве претњом по целој планети (глобална катастрофа). По правилу, свемир и космички феномени појављују се искључиво у другој групи филмова (“смак света”).

1.1 Филмови глобалне катастрофе

Највећи број ових филмова су високобуџетни амерички филмови који захтевају обиље специјалних ефеката како би се верно дочарале сцене разарања. Катастрофа која се појављује у овим филмовима по правилу представља претњу по цело човечанство, иако се у великом броју случајева показује само његов мали део (најчешће Сједињене Америчке Државе, и то често велики градови и њихови житељи).

Као што је већ речено, филмови катастрофе често прате одређену формулу. Претња која узрокује катастрофу служи да покрене радњу, али акценатар филма је на напорима јунака да катастрофу избегну или да се са њом изборе. Највећи број филмова глобалне катастрофе обилује акционим сценама и компјутерским ефектима.

Глобалне претње најчешће су природног карактера, и варирају од климатских промена и поремећаја на Сунцу, до удара комета и астероида. Често се жанр спаја са научном фантастиком, па се тако као претња понекад појављују и ванземаљци. Велики број ових филмова катастрофе као покретач радње и главну претњу имају неки астрономски или космички феномен. У том смислу, треба испитати на који начин ови феномени, и свемир уопште, фигуришу у филмовима катастрофе.

2. ИСПИТИВАНИ ФИЛМОВИ

Рад се бави филмовима глобалне катастрофе у којима је претња космичког катактера. Како је циљ рада испитивање начина на који се свемир, и космички феномени уопште, приказују у филмовима, врста претње која чини окосницу радње не мора нужно да буде природног карактера. У том смислу, у обзир су узети и филмови који се баве другачијом врстом претњи, све док оне имају везе са свемиром (напад ванземаљаца, на пример). Овакви примери узети су стога што и они, ма колико немали додирних тачака са стварним физичким и астрономским феноменима, илуструју начин на који филмски ствараоци посматрају свемир. Такође, као што ће бити показано, ни претње које наизглед имају неку астрономску појаву као узрок (пад астероида или комете, поремећаји у Сунчевој активности и сл.) најчешће се третирају на начин који нема много додирних тачака са науком.

У раду је обрађен најновији период филмова катастрофе (90-те године XX века и прва деценија XXI века), будући да они могу да покажу савремене тенденције у приказивању астрономских феномена у овој врсти филмова. Обим овог рада не дозвољава да се обради сваки постојећи филм датог жанра, па су стога узети неки од познатијих примера. Ови филмови добро илуструју начин на који се третирају космички феномени у филмовима катастрофе и најчешће начине њиховог приказвања.

Наслов ¹	Година	Претња
<i>Independence Day</i>	1996	Ванземаљци
<i>Armageddon</i>	1998	Астероид
<i>Deep Impact</i>	1998	Комета
<i>Sunshine</i>	2007	Сунце
<i>2012</i>	2009	Сунце

Табела 1: Испитивани филмови

Ово је само одабир из шире групе филмова глобалне катастрофе, који се између осталог баве космичким феноменима. Остали филмови који се могу додати на листу јесу *The Core* (2003.), *The Day After Tomorrow* (2004.), *Knowing* (2009.) и неки други.

***Independence Day* (1996.)** (р. Roland Emmerich)

Ово је један од првих филмова катастрофе новијег периода, делом популарисан и због коришћења нових компјутерских специјалних ефеката. У овом филму, претњу представљају ванземаљци који су дошли да униште Земљане. Они имају матични брод у орбити око наше планете, као и 36

¹ Наслови филмова дати су у оригиналу

мањих бродова позиционираних изнад већих градова на Земљи. Филм прати напоре Земљана (махом Американаца) да организују противнапад. Ванземаљци успевају да униште неке од градова на Земљи, али сами бивају поражени уз помоћ компјутерског вируса инсталираног у њихов матични брод. Овај вирус онемогућава бродовима да оформе штит и Земљани успевају да их униште.

Филм је био веома успешан на благајнама, и остао је запамћен као један од најпопуларнијих филмова катастрофе. Но, када је реч о науци и космичким феноменима филм садржи веома мало елемената. Ванземаљци представљају једину везу са космосом, а начин на који је радња представљана указује на то да циљ није био да се радња поткрепи било каквим научним чињеницама. Ово је филм акционог карактера са доста специјалних компјутерских ефеката.

Ванземаљци су представљени мање као космички феномен а више као претња која својим присуством треба да уједини човечанство. Међутим, како у филму махом пратимо Сједињене Америчке Државе, а и ванземаљци долазе управо на амерички државни празник, ово уједињење се можда пре односи на САД него на планету уопште.

***Armageddon* (1998)** (р. Michael Bay)

Исте године (1998.) појавила су се два филма глобалне катастрофе са веома сличном тематиком: *Armageddon* и *Deep Impact*. Оба се, наине, баве падом небеског тела на Земљу. Од ова два, *Armageddon* је постигао већи финансијски успех и поред изузетно лошег начина на који је третирао науку и астрономске феномене.

Како је објашњено у овом филму, астероид „величине Тексаса”² приближава се Земљи и удар се очекује у року од 18 дана. NASA одлучује да постави нуклеарне бомбе у астероид и преполови га. Свака половина треба да буде у таквој орбити да промаши Земљу. Главни јунак гине, али операција успева. И у овом остварењу, свемир је приказан као претња која може да уједини човечанство.

Филм је остао упамћен по великом броју грешака и нелогичности. NASA га приказује у склопу тренинга запослених, где гледаоци имају задатак да приметите све грешке и нелогичности. На овај начин, пребројано је 168 грешака (*Armageddon games*, 2007). Будући да филм траје 151 минут, то значи да у просеку има више од једне грешке по минути филма.

***Deep Impact* (1998)** (р. Mimi Leder)

Филм се појавио исте године као и претходни, а премиса је веома слична. У овом остварењу, претњу представља комета. Филм прати напоре Земљана

² Више од 1000 км пречник? (димензије астероида нису ближе објашњене)

да комету униште како не би представљала опасност по планету. Овај филм имао је скромнији финансијски успех од претходног, али и нешто мањи број научних грешака. Па ипак, и он је критикован због великог броја грешака и нелогичности (Plait, 2011a,b)

У овом филму, претњу представља комета пречника 11км која се приближава Земљи. Њено постојање се држи у тајности. Организује се мисија која за циљ има да постави нуклеарну бомбу на комету и тако је распарча, како би на Земљу пала у фрагментима. Мисија успева да преполови комету. Мањи фрагмент пада у Атлантски окен и ствара мегацунами који наноси катастрофалну штету Њујорку. Након тога, мисија успева да распарча и већи фрагмент, тако да на Земљу доспеју ситни комади који не представљају опасност.

Аутори овог филма тврде да су ангажовали стручњаке, али филм садржи велики број грешака и нелогичности (Plait, 2011a,b) Примера ради, нејасно је како је влада успевала да крије постојање небеског тела које се приближава Земљи. И овај филм своју премису базира на опасности из свемира и начинима на који он утиче на животе људи.

Sunshine (2007) (p. Danny Boyle)

Овај филм донекле се разликује од горепомнутих, будући да радња није смештена на Земљу, већ на свемирски брод који иде према Сунцу. Веома мало детаља је дато о природи катастрофе. Све што је познато, јесте да је 2057. година и да се Сунце гаси. Брод је посебно опремљен „сунчаном бомбом“ и послат да поново покрене термонуклеарне реакције у унутрашњости Сунца. Радња се готово у потпуности одвија на броду са осам астронаута, а догађаји на Земљи, осим последње сцене, уопште се не приказују. Астронаути успевају да покрену Сунце, али сви гину током пута.

Филм је имао научног консултанта (др Брајан Кокс), али готово ништа од науке није приказано. Кокс је признао да су његови савети прихватани уколико су се слагали са режисеровом визијом, а одбацивани уколико нису (Rea, 2007). Чини се да је наука свесно остала необјашњена, будући да је у филму акценат на психологији, интеракцији међу јунацима и однос према Сунцу, а не на самој катастрофи. У том смислу, филм нуди још мање објашњења космичке претње од претходно дискутованих остварења, па се чини да катастрофа намерно није објашњена.

2012 (2009) (r. Roland Emmerich)

Овај филм покушава да повеже календар Маја и наводна пророчанства о крају света 2012. са одређеним астрономским феноменима. Премда је катастрофа која погађа Земљу у овом филму највише климатске природе, њихов узрок лежи у астрономским феноменима.

У овом филму, снажна сунчева олуја загрева Земљино језгро, што изазива низ тектонских и климатских промена, као што су земљотреси и цунамији. Како би осигурали опстанак човечанства, граде се посебне барке (склоништа) на Хималајима које могу да приме 400 000 одабраних људи. Катастрофа погађа Земљу и највећи број људи гине у поплавама и земљотресима. Након повлачења воде, преживели излазе из склоништа и настављају живот на Земљи.

Филм је занимљив због тога што покушава да повеже календар Маја (и наводне идеје о смаку света) са великим бројем катастрофа. Ово је један од ретких филмова овог жанра у којима катастрофа није спречена или ублажена. Астрономски феномени и овде служе као опасност и начин да се покрене радња.

3. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Астрономски и космички феномени често се појављују у филмовима глобалне катастрофе, и то најчешће као претња која чини окосницу филма. У том смислу, не постоји амбиција да се у филму дубље истражи научна позадина неке појаве. У великом броју случајева, не поставља се питање да ли је претња која чини основу радње уопште могућа на начин на који је то приказано, па се у том смислу филмови природне катастрофе (пад комете, гашење Сунца) поистовећују са филмовима више научно-фантастичног жанра (на пример, ванземаљци као претња).

Космички феномени у овим филмовима служе да покрену радњу и да поставе јунаке пред одређене препреке. Кроз напоре протагониста да спрече глобалну катастрофу, филм има могућност да прикаже акционе сцене, али и да истражи теме као што су однос природе и човека, снагу науке и технологије, тимски рад, везе међу људима, жртву зарад веће добра, и др. (Williamson, 2011).

У том смислу, свемир и астрономски феномени у овим филмовима по правилу се појављују као претња. Ова идеја свемира као претње веома је изражена у свим посматраним филмовима. На овај начин, поставља се дихотомија природа : човек, или још ближе, свемир: Земља. Као такав, свемир и његови феномени постају нешто непријатељско и страно, нешто од чега прети опасност.

Једна од најзначајнијих одлика ових филмова јесте уједињење човечанства кроз борбу са претњом из космоса. Што је глобалнија претња (уништење света, пропаст човечанства), то је и уједињење које се очекује свеобухватније. Када претња долази из свемира, без обзира да ли је реч о нападу ванземаљаца или паду астероида, претпоставља се уједињење целог човечанства и превазилажење локалних разлика у борби против катастрофе.

У пракси, међутим, холивудски филмови најчешће се фокусирају на веома узак круг људи, најчешће у Сједињеним Америчким Државама. Некако се задеси да претња стиже на амерички празник или да највећа

разарања прете управо америчким градовима. Остатак света показује се спорадично, и премда се зна да и њему прети иста катастрофа, радња се неретко смешта у САД.

Место науке и астрономских чињеница тешко је одредити у овој групи филмова, будући да је фокус на акцији и препрекама са којима се суочавају јунаци а не на самом космичком феномену који је тема филма. Неки од филмова ангажују научнике као консултанте, но њихов удео често је неприметан: не дозвољава се науци да “поквари” причу.

Према томе, може се рећи да су свемир и астрономски феномени чест покретач радње у овој врсти филмова, али да као такви представљају само повод за догађаје у филму и нису тема сами по себи. Мало шта се о свемиру и астрономији може научити из ове врсте остварења, а аутори су склони да занемаре науку у служби занимљивије приче. Из анализе посматраних филмова може се закључити да су космички феномени честа тема филмова катастрофе, пре свега због величине претње: катастрофе које долазе из свемира по правилу су претња за целу планету. Ово чини причу значајном и јунаке ставља у посебно тежак положај. Занимљиво је приметити да се у овим филмовима свемир и космички феномени не посматрају као део природе, већ као нешто страно, непознато и претеће - нешто што у сваком тренутку може да се окрене против човечанства.

Литература

- Altman, R.: 2007, „Disaster Epics“, *Cult Movies* [online]. Доступно на: <<http://www.cultmovies.info/directors/disaster/disaster.html>> [Посећено: 29.05.2012].
- Armageddon games: 2007, „Feedback“, *New Scientist* [online], **195 (2619)**, 72. Доступно на: <<http://www.newscientist.com/article/mg19526191.500-feedback.html>> [Посећено 30.05.2012].
- Independence Day, Armageddon, Deep Impact, Sunshine: 2012, *The Internet Movie Database (IMDb)* [online]. Доступно на: <<http://www.imdb.com>> [Посећено: 27.05.2012].
- Keane, S.: 2006, *Disaster Movies: The Cinema of Catastrophe (Short Cuts)*, Wallflower Press, Лондон.
- Plait, P.: 2011, „Review: Deep Impact“, *Bad Astronomy* [online]. Доступно на: <<http://www.badastronomy.com/bad/movies/di2.html>> [Посећено: 26.05.2012].
- Plait, P.: 2011, „The Astronomy of Armageddon“, *Bad Astronomy* [online]. Доступно на: <http://www.badastronomy.com/bad/movies/armptageddon.html> [Посећено: 26.05.2012].
- Rea, D.: 2007, „Dr. Brian Cox (science consultant) – Sunshine – Interview“, *Sci-fi Online* [online]. Доступно на: <http://www.sci-fi-online.com/2006_Interviews/07-08-27_brian-cox.htm> [Посећено: 25.05.2012].
- Redfern, N.: 2009, „Conspiracy and Disaster in Hollywood“, *Research into film - An empirical approach to film studies* [online]. Доступно на: <<http://nickredfern.wordpress.com/2009/10/22/conspiracy-and-disaster-in-hollywood/>> [Посећено: 24.05.2012].

Williamson, V.: 2011, „Analyzing Genre in Disaster Movies: Locations and Themes“, *Suite 101* [online]. Доступно на: < <http://suite101.com/article/analyzing-genre-in-disaster-movies-locations-and-themes-a393539>> [Посећено: 28.05.2012].

COSMIC PHENOMENA IN DISASTER MOVIES

The paper deals with the analysis of cosmic phenomena and space in disaster movies. Disaster movies are a well-known film genre that saw its new popularity during 1990s. The paper analyses the ways astronomy phenomena are used in this type of movies produced in the last two decades. The most common threats from space in disaster movies are comets, asteroids, unusual Sun activity, as well as aliens. The ways cosmos and its phenomena are treated and presented in this type of movies will be shown through the analysis of five examples.